

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:34
sssjournal.com

pp.2327-2336
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 21/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 15/05/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 15.05.2019

HİTİT ÜLKE SAVUNMASINDA TAMPON BÖLGELER

BUFFER ZONES IN HITTITE COUNTRY DEFENSE

Arş. Gör. Mehmet CEVHER

Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, mail: mcevhercu@gmail.com. Adana/TÜRKİYE
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9767-8747>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1464>

Reference : Cevher, M. (2019). "Hitit Ülke Savunmasında Tampon Bölgeler", International Social Sciences Studies Journal, 5(34):2327-2336.

ÖZ

Merkezi, Kızılırmak kavsi içinde yer alan Hitit Krallığı, I. Hattuşili (M.Ö. 1650-1620) liderliğinde etrafındaki parçalı siyasi yapıdan faydalanarak kısa sürede genişleme başarısını göstermiştir. Anadolu'da merkezi bir krallık kurmayı başaran Hititler bir kara ülkesi olup doğal savunma itibarıyla çok az alana sahiptir. Bu fiziki şartlar içinde yayılcı bir politika izleyen Hititler için elde edilen yerlerin merkezden yönetilmesi kadar bu yerlerin güvenliğinin sağlanabilmesi son derece önemliydi. Düşmanlar ile çevrili olan kara parçası içinde Hititler güvenliklerini sağlamak için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Bu yöntemler, düşman ülkeler ile antlaşmalar imzalamak, zayıf düşülen dönemlerde düşman topluluklara arazi bağışlamak, istikrarsızlığa yol açan yerleşmeleri boşaltıp bu alanları Hititler'e sadık olan gruplara açmak, rakip krallıklar arasında evlilikler gerçekleştirmek ve sınırlara yakın alanlarda tampon bölgeler oluşturarak bu bölgelere garnizonlar ve kaleler kurmak şeklinde sıralanmaktadır.

Hititler sınırları etrafında yer alan düşman topluluklar karşısında sınır güvenliğinin sağlanmasına dönük olarak tampon bölgeler stratejisini etkin bir şekilde kullanmaya gayret etmiştir. Hitit Krallığının kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan Kaşka ve kuzeydoğu sınırında bulunan Azzi-Hayaşa tehlikesine karşı Hititler Yukarı Ülke'yi (KURURUGUTI), güneybatı sınırındaki Arzawa yayılımına karşı ise Aşağı Ülke'yi (KURURU ŞAPLITI) tampon bölge olarak kullanmıştır. Güney ve güneydoğu sınırlarını tehdit eden Hurri-Mitanni krallığına karşı Kizzuwatna ile beraber İsuwa tampon bölgeler olarak ön plana çıkmıştır. Söz konusu bu tampon bölgeler arasına son olarak Hurri-Mitanni krallığının eklendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tampon Bölge, Savunma, Sınır, Hitit, Garnizon

ABSTRACT

The Hittite Kingdom that its core-land was situated in curve of Halys river (Kızılırmak) succeeded to expand its territory in a short time under the reign of Hattuşili I (1650-1620 BC) by taking advantage of the politically fragmented structure of its periphery. The Hittite kingdom as a central kingdom in Asia Minor was a land territory, and it had scanty area that allowed to natural defense conditions. Under this physical circumstances, the Hittites who followed an expansionist policy gave more importance not only to administrate the conquered territories from the center of Hittite kingdom, but also to ensure the security of those areas. In the territories of Hittite Kingdom which was surrounded by enemies, the Hittites developed some measures in order to ensure their security. These measures are as follows: to conclude a treaty with the enemy kingdoms, to grant lands to the enemy kingdoms in the periods when the kingdom fell into a decline, to dismantle the settlements causing to unsteadiness and then to settle the new populations who were loyal to the Hittite Kingdom in these areas, to fulfill inter-dynastic marriages and to establish buffer zones near the boundaries and to build garrisons and fortifications in these areas.

The Hittites tried to use the strategy of buffer zone most efficiently in order to ensure the security of their boundaries against the enemy lands in their peripheral territories. Against the danger of Kaşka tribes in the northern and northeastern regions of Hittite Kingdom and the kingdom of Azzi-Hayaşa situated in the northeast of Hittite kingdom,

the Hittites used the Upper land (KURURUUGUTI) as a buffer zone, and the Lower Land (KURURUŠAPTILI) as another buffer zone against to expansion of Arzawa Kingdom. Kizzuwatna and Išuwa also appeared as buffer zones against to Hurrian Kingdom of Mitanni that threatened the southern and southeastern boundaries of Hittite kingdom. Finally, it seems that the Hurrian Kingdom of Mitanni was included among these buffer zones.

Key Words: Buffer Zone, Defense, Border, Hittite, Garrison

1. GİRİŞ

Ülke savunma stratejisi içinde sınır güvenliğinin oldukça kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu sınır hatları üzerinde egemenliğin sağlanamaması durumunda meydana gelen kaos ve çatışma ortamı sonucunda krallıklar yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Anadolu'da kurulan ilk merkezi krallık olan Hititler 450 yıllık egemenlikleri sürecinde sınır güvenliğinin korunmasına dair farklı politikalar geliştirmişlerdir. Bu savunma politikaları arasında yer alan tampon bölgeler, krallığın imparatorluk halini alması ile beraber daha etkin bir kullanım alanına sahip olmuştur. Hitit tampon bölgeleri ön savunma hattı oluşturma dışında bu alanlar aynı zamanda sınır dışında gerçekleştirilecek olan seferler için birer üs bölgesi olarak kullanılabilmekteydi.

Hitit tampon bölgelerine kuzey, kuzeydoğu'da, doğuda, güney'de ve güneybatıda rastlanmaktadır. Kuzey, kuzeydoğu'da yer alan, Yukarı Ülke tamponu Kaška ve Azzi-Hayyaša saldırıları karşısında kullanılmıştır. Doğudaki Išuwa tamponu, Hurri ve Assur yayılmacılığına karşı bir koruma hattı sunmaktadır. Güneydeki Kizzuwatna tamponu aynı şekilde Hurri istilaları karşısında sınır güvenliğinin korunmasına hizmet etmektedir. Son olarak güneybatıda yer alan Aşağı Ülke tamponu da Hititler'in batıdaki düşmanı Arzawa Ülkesi'ne karşı bir ön savunma hattı olarak kullanılmıştır.

2. HİTİT TAMPON BÖLGELERİ

2.1. Yukarı Ülke (KUR^{URU}UGU^{TI}) Tamponu

Yukarı Ülke Hattuša'nın Kuzey ve kuzeydoğusuna lokalize edilmektedir. Buna göre Yukarı Ülke, Kızılırmak ve Fırat arasında kalan bölgenin üst kısmında yer almaktadır. Yukarı Ülke, kuzeyde Kaška ve kuzeydoğuda bulunan Azzi-Hayaša sınırlarına dayanmaktadır (Bryce, 1986-1987: 89).

Yukarı Ülke ile ilgili bilgilerin büyük bir kısmı Maşat Höyük (Tapikka) mektuplarından ele geçmektedir. Ülkenin sınırları Hititlerin gücü ile doğru orantılı olarak genişleyip daralmıştır. Yukarı Ülke, kuzey ve kuzeydoğudan gelecek saldırılar karşısında bir tampon vazifesi taşımaktadır (Schuller, 1965: 12).

Hitit yazılı metinlerinde III. Tuthaliya'nın belli bir süre burada kalarak Kaşkalara karşı gerçekleştirilecek seferleri organize ettiği bilgisi yer almaktadır (Alp, 1991: 8). I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1350-1322) ve II. Murşili (M.Ö. 1321-1295) döneminde bu bölgenin Kaška ve Azzi-Hayaša'ya karşı yapılacak saldırılarda için bir üs bölgesi olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. III. Tuthaliya, I. Şuppiluliuma, II. Murşili Yukarı Ülke'nin idaresi konusunda başka bir yöneticiyi görevlendirmemiş olup bizzat kendileri bu bölgenin yönetimi noktasında etkin bir rol oynamışlardır (Bryce, 1986-1987: 89).

I. Şuppiluliuma döneminde Şamuha (Kayalıpınar Höyük), Yukarı Ülke'nin idare merkezidir. Şamuha, Yukarı Ülke sınırları dışında yapılacak olan seferlerin organizasyon ve yönetim noktasını oluşturmaktadır. Seferler buradan takip edilebildiği gibi Yukarı Ülke sınırlarına karşı gerçekleştirilen saldırılar konusunda savunma yine Şamuha merkezli olarak gerçekleştirilmektedir (Müller-Karpe, 2017: 58). III. Hattuşili döneminde ise bu görevi Hakmiş üstlenmiştir. Hakmiş bu dönemde Yukarı Ülkenin savunma ve saldırı merkezi haline gelmiştir (Murat, 2008: 44).

I. Şuppiluliuma öncesi dönemde Yukarı Ülke'nin Kaška ve Azzi-Hayaša işgali altında kaldığı anlaşılmaktadır. Azzi-Hayaša sınırlarını Yukarı Ülke'deki Şamuha'ya kadar genişletmiştir. Kayalıpınar Höyüğü (Şamuha) ve Kuşaklı'da (Şarişša) yürütülen çalışmalarda söz konusu işgal eylemi ile ilgili veriler bulunmaktadır. Her iki yerleşimde de tespit edilen yıkım tabakası M.Ö. 14.

yy. ortalarına ait olup bu yıkım II/III Tuthaliya döneminde gerçekleşen Azzi-Hayaşa istilası ile ilişkilendirilmektedir (Müller-Karpe, 2017: 61-62). I. Şuppiluliuma önderliğinde gerçekleştirilen seferler neticesinde Azzi-Hayaşa saldırıları bertaraf edilmiş ve düşman kendi sınırlarına doğru itilerek imzalanan Huqqana antlaşması ile bölgedeki Hitit otoritesi yeniden tesis edilmiştir (Bryce, 1986-1987: 89).

Kaşkalar, Hititleri en çok uğraştıran topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzeyden başlattıkları akınlar ile Hitit yerleşmelerini işgal eden Kaşkalar ile Hititler arasındaki ilk karşılaşma III. Hattuşili'ye ait bir metinde karşımıza çıkmaktadır. Bu metinde Eski Hitit Kralları döneminde Labarna ve I. Hattuşili'nin iktidarı sırasında Kaşka ve Hitit arasındaki sınırın Kummeşmaha nehri olduğundan bahsedilmektedir (Ünal, 2003: 60).

III. Hattuşili dönemine tarihlendirilen bir başka metinde II/III. Tuthaliya dönemi içinde Hitit topraklarının maruz kaldığı işgaller anlatılmaktadır. Bu işgaller sırasında Kaşkalar'ın, Yukarı Ülke'yi işgal edip Kızılırmak'ı geçerek Nenaşsa'yı kendilerine sınır yaptığından bahsedilmektedir (Göetze, 1940: 22).

Sınır kaleleri ve sınıra yerleştirilen garnizon kentleri Hitit sınır güvenliği için son derece önemli bir noktada yer almaktadır. Kaleler ve garnizon kentleri, bölge içerisindeki hareketliliği takip ederek krallık için gerekli olan bilgileri toplamaktaydı. Bu alanlar aynı zamanda gerçekleşen işgal ve yağma girişimlerine karşı bölgedeki ilk savunma hatları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarı Ülke içinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda sınırda yer alan ön savunma hatları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Hitit kuzey sınırını oluşturan Samsun-Amasya hattı üzerinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında Hitit İmparatorluk Çağı'na ait yerleşim alanları tespit edilmiştir. Tahkimli bir niteliğe sahip olan söz konusu yerleşmelerin Kaşka tehlikesine karşı savunma hattı oluşturduğu düşünülmektedir (Glatz, 2017:85). Hitit Kuzey sınırında yer alan bu kalelerinin aşılması durumunda Amasya'dan Çorum'a uzanan hat üzerinde ikinci bir savunma hattı oluşturulabilmektedir Bu hattın da aşılması durumunda başkent Hattuşa işgal tehlikesine açık bir hale gelmektedir (Macqueen, 2009: 58).

Yukarı Ülke'de sınır güvenliği konusunda ön plana çıkan bir diğer sınır yerleşimi de Maşat Höyük'tür (Tapikka) Maşat Höyük, Kaşka yayılımına karşı kullanılan bir Hitit garnizon kentidir. Burada gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında yaklaşık 100 tabletten oluşan bir metin külliyatı gün ışığına çıkarılmıştır; bu metinlerin arasında Hitit kralı ile "Gözcü kulesinin komutanı, askeri vali, hudut beyi" (Akkadça: *BEL MADGALTI*; Hititçe. *auriyaş išha-*) olarak tanımlanmış kalenin komutanı arasında yapılmış bazı yazışmalar da bulunmaktadır. Söz konusu dokümanlar Hitit ordusunu oluşturan askeri birlikleri eksiksiz bir şekilde gözler önüne sermektedir (Beal, 1992: 406, Alp, 2000: 151). Kentin komutanı ile kral arasında iletişimin sağlanması için görevlendirilen haberciler, Yukarı Ülke sınırları etrafında güvenliği tehlikeye düşürecek bir eylem meydana geldiğinde kralı bilgilendirmekle sorumluydu. Ele geçen metinler Maşat'ın, Kaşka sınırını güvence altına almak amacıyla krallığın kuzey sınır hattı üzerinde kurulmuş savunma amaçlı bir karakol niteliği taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır (Lorenz & Schrakamp, 2011: 145).

2. 2. Aşağı Ülke (KUR^{URU} ŞAPLITI) Tamponu

Hititler'in idari bölümlerinden bir diğeri olan Aşağı Ülke (KUR^{URU} ŞAPLITI), araştırmacılar tarafından Konya Ovası'nın Tuz Gölü'nü kapsayan uzantısı ile birlikte Toros Dağları arasında kalan Orta Anadolu Vadisi'ndeki merkez konkav içerisinde yerleştirilmektedir (Garstang, 1944: 19; Bryce, 1974: 104).

Hitit güvenlik politikası içinde Aşağı Ülke güneybatı sınırını korumak ile yükümlüdür. Hititler'in güneybatısında yer alan ve Aşağı Ülke ile sınır komşusu durumundaki Arzawa Ülke'si güneybatı sınırında sık sık istikrarsız bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Hitit tarihi içinde Arzawa Ülkesi'nin Hitit sınırlarına saldırılar düzenlediği bilinmektedir. III. Hattuşili dönemine tarihlendirilen bir belge II/III. Tuthaliya döneminde gerçekleşen Arzawa saldırıları ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Belgede, Arzawa kuvvetlerinin Hitit sınırları içindeki Aşağı Ülke'ye akınlar

yaparak buraları işgal ettiği ve bunun sonucunda da Tuwanuwa ile beraber Uda'yı kendisine sınır yaptığından bahsedilmektedir (Bryce, 2005: 146).

Hitit metinlerinden elde edilen bilgiler sayesinde Hannutti adında bir yöneticinin Aşağı Ülke'nin yönetiminde söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır (Houwing Ten Cate, 1966: 27). Hannutti I. Şuppiluliuma döneminde Aşağı Ülke'yi yönetirken II. Murşili döneminin de görevini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Hannutti Aşağı Ülke'de güveni ve istikrarı sağlamak ile görevlendirilmiştir. Hannutti'nin, Aşağı Ülke'de sağladığı istikrar sayesinde Hitit kralları Kaşka saldırıları karşısında daha etkin bir politika yürütme imkanına sahip olmuştur (Bryce, 1986-1987: 98).

Aşağı Ülke, Hitit ve Arzawa arasındaki ulaşım rotalarının kavşağında bulunmaktadır. I. Şuppiluliuma dönemi öncesinde sık sık saldırılara maruz kalan bölgede istikrar I. Şuppiluliuma Döneminde sağlanırken II. Murşili dönemi bu iktidarın pekiştirildiği bir dönem halini alır Arzawa'ya yapılan seferler sırasında Aşağı Ülke'nin kullanılmış olması sınırlar arası ulaşımda Aşağı Ülke'nin bulunduğu pozisyonun önemine işaret etmektedir (Singer, 1983: 206). Aşağı Ülke bulunduğu konum sebebi ile Arzawa tehlikesine karşı bir tampon bölge olarak kullanılmıştır.

Aşağı Ülke sınırları içinde yer alan ancak lokalizasyonu konusunda fikir birliğinin sağlanmadığı Şallapa kenti Hitit kralları için Arzawa'ya ulaşım sağlayan yolların kavşak noktasında yer almaktadır (Kryszew, 2012: 22). Hititler Arzawa üzerine gerçekleştirdikleri seferlerde Şallapa'yı karargah merkezi olarak kullanmışlardır. Nitekim II. Murşili Arzawa üzerine düzenlediği seferde Kargamış kralı olan kardeşi Şarrikuşuh'un (Piyaşşili) getirdiği askeri destek ile Şallapa'da bulunduğu bilinmektedir (Bryce, 2005: 194).

Aşağı Ülke üzerinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında bu alanda sayıları 200'ü aşan Hitit yerleşim izleri ile karşılaşmıştır. Bölgedeki yerleşmeler genellikle küçük ölçekli olup (7 hektar) birbirlerine yakın mesafede yer almaktadırlar. Bölgenin sahip olduğu tarım olanakları ile birlikte zengin ticaret ağı yerleşim sayısının artmasında önemli rol oynamıştır. Bunun dışında Hitit Krallığı'nın bölgedeki egemenliği de söz konusu yerleşim modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Aşağı Ülke'deki Hitit yerleşimleri Hititler'in sağladığı güvenli ortam ile birlikte büyük ölçekli höyükler etrafında toplanmaktan ziyade daha küçük ölçekli tarımcı yerleşmeler şeklinde varlığını sürdürme imkanına sahip olmuştur (Matessi & Tomassini Pieri, 2017: 98).

2. 3. Kizzuwatna Tamponu

M.Ö. II. binyıl içinde Kizzuwatna'nın kesinleşmiş sınırlarından bahsetmek oldukça güçtür. M.Ö. II. bin sınırları I. Bin yıla kıyasla daha geniş ve daha muğlaktır. II. bin yılda Kizzuwatna sınırlarının batıda Pamfilya'nın doğu ucu olan Manavgat-Anamur'dan başladığı ve doğuda İskenderun Körfezi'nin (*Issikos Kolpos*) doğusuna doğru uzandığını öne süren görüşler olduğu kadar daha geniş bir perspektif içinde sınırların batıda Alanya-Gazipaşa hattından doğuda Arsuz hattı istikametinde çizilebileceğini belirten görüşler de bulunmaktadır. Doğu-batı sınır hattı için kabataslak tahminler yürütülebilirken aynı durum kuzey sınırı için mümkün değildir. Kuzey sınırı belirsizliğini hala korurken Toros dağlarının bu noktada sınırını oluşturduğu düşünülmektedir (Ünal, 2006: 18).

Hitit, Kizzuwatna ilişkilerinin konusunda genellikle yazılı belgelerden yararlanılırken bu dönemdeki ilişkilerin niteliğine dair ilk veriler Eski Hitit krallarından Ammuna (M.Ö. 1560-1525) dönemine tarihlendirilmektedir. Kral Telipinu'nun (M.Ö. 1525-1500) devlet reformunda yer alan bilgilere göre kral Ammuna döneminde bir dizi kent ile beraber Adaniya'dan da bahsedilirken söz konusu kentlerin Hititlere karşı isyan ettiği belirtilmektedir. Fermanda yer alan isyan kelimesi sebebi ile Kizzuwatna'nın Ammuna Dönemi öncesinde Hitit boyunduruğu altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Jasink, 1991: 253; Gurney, 1973: 661). Ayrıca Hitit otoritesi altındayken Adaniya isminin kullanıldığı, bağımsızlık sonrasında ise bölgenin Kizzuwatna ismini aldığı ileri sürülmektedir (Beal, 1986: 424, Bryce, 2003: 89).

Hurri-Mitanni krallığı ile Hitit Krallığı arasında tampon bölge niteliği taşıyan Kizzuwatna Ülkesi, Hitit Krallığı açısından elde tutulması gereken kritik bir bölgedir (Sir Gavaz, 2008: 30-31, Karauğuz, 2005: 92). K.Suriye'ye ulaşım sağlayan rotanın Kizzuwatna içinden geçmesi sebebi ile Hititler tarafından bölgenin kontrol altında tutulmasına dair hassas politikalar yürütülmüştür. Eski Hitit Çağı'nda Hurri-Mitanni Krallığı'nın etkisi altında bulunan Kizzuwatna Krallığı ile ilgili olarak Hititler'in çatışmacı politikalarından ziyade daha barışçıl ve dostane ilişkiler geliştirmeye gayret ettiği anlaşılmaktadır. Hititler, Kizzuwatna'nın Hurri-Mitanni etki sahasından çıkartılıp kendilerine bağlanması konusunda uzun süreli bir politika izlemişlerdir. Kizzuwatna'nın Hitit krallığına bağlanması ile Hitit sınırları etrafındaki Hurri yayılımının engellenmesi amaçlanmıştır. Kizzuwatna Krallığı Hurri yayılımını sınırlandırma dışında ayrıca ekonomik anlamda da Hititler için oldukça stratejik bir öneme sahiptir. Kizzuwatna Krallığı, Hititler'in kuruluşundan beri oldukça önem verdikleri Kuzey Suriye topraklarına ulaşım imkanı sunmaktadır. Ayrıca Bolkar Dağları üzerinde yer alan gümüş yatakları da M.Ö. II. binyıl sürecinde Kizzuwatna'nın önem kazanmasını sağlamıştır (Bryce, 1986-1987: 95).

Hititler, Kizzuwatna üzerinde egemenlik kurabilmek amacıyla Kizzuwatna ile eşitlik esasına dayanan antlaşmalar imzalayarak Kizzuwatna'yı Hurri-Mitanni Krallığı'ndan koparmayı amaçlamışlardır. Hitit kralı II./III. Tuthaliya döneminde imzalanan Şunaşşura antlaşması ile Kizzuwatna Krallığı, Hurri-Mitanni'nin etki sahasından uzaklaştırılmıştır.

Şunaşşura antlaşmasında yer alan:

‘Bundan başka daha önce yapılmış olan yemin tabletini kesinlikle silip atacağız Hurri kralının sözlerini (içeren) tableti sileceğiz’

İfadesinden anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna'nın Hurri-Mitanni ile kurduğu müttefik ilişkisi sona ermiştir. Şunaşşura antlaşması ile Kizzuwatna'nın Hurri-Mitanni Krallığı ile yakın ilişki içinde olduğu kanıtlanmaktadır. Kizzuwatna-Mitanni müttefikliğini işaret eden bir başka veri ise Mısır kaynaklarından elimize ulaşmaktadır. Mısır firavunu III Tutmosis (M.Ö. 1490-1469) döneminde Mitanni ve Mısır ordusunun karşı karşıya geldiği Megiddo Savaşı'nda (M.Ö. 1480), Mısır kaynakları *Qodeli* olarak adlandırılan Kizzuwatnalı bir grubun Hurri-Mitanni saflarında savaşa katıldığından bahsetmektedir (Wilson, 1969: 235).

Hurri-Mitanni'ye yüksek oranda vergi veren Kizzuwatna zaman içinde Hitit Krallığına yaklaştırılırken Şunaşşura antlaşmasında yer alan

‘Şimdi Kizzuwatna ülkesi artık Hititler'in sığıridir ve onlar ahırlarını seçmişlerdir. Onlar Hurriler ile yaptıkları dostluk antlaşmasını artık bir tarafa bırakmışlar ve Hitit kralına dönmüşlerdir. Hurriler Hititler'e özellikle de Kizzuwatnalılar'a karşı büyük günahlar işlediler. Şimdi ben majesteleri Kizzuwatna halkına özgürlüğünü veriyorum .

İfadesi Kizzuwatna üzerinde Hitit hakimiyetinin başladığına işaret etmektedir (Beckman, 1995: 19).

II. Tuthaliya ve I. Arnuwanda döneminde diplomatik ve askeri seferler ile Kizzuwatna üzerinde kurulmak istenen Hitit otoritesi ancak I. Şuppiluliuma devrinde tam anlamı ile sağlanabilmiştir. I. Şuppiluliuma dönemi içinde K.Suriye üzerine gerçekleştirilen seferler sırasında Kizzuwatna Hitit Krallığı'na bağlanmıştır. II. Murşili yıllıklarından anlaşıldığı kadarıyla I. Şuppiluliuma oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna'ya rahip kral olarak atayarak bağımsızlığına son verdiği gibi onu bir Hitit eyaleti haline getirmiştir (Ünal, 2006: 29).

M.Ö. 1274 yılında Hitit ve Mısır arasında meydana gelen Kadeş savaşı ile ilgili olarak Mısır kaynaklarında bu savaşa katılan Anadolu kavimleri arasında *q.s.wa.d.na* ismi ile Kizzuwatna'dan da bahsedilmektedir. Hititler'in mutlak otoritesi altındaki Kizzuwatna III. Hattuşili'nin krallık sürecinde Hitit kültürü üzerinde oldukça etkili bir rol oynamıştır (Ünal, 2002: 146).

2. 4. İŖuwa Tamponu

İŖuwa Krallığı Hititler'in K. Suriye politikası çerçevesinde iliŖki kurdukları yerlerden bir tanesidir. İŖuwa Krallığının kuzeyde Murat Irmağı, batı ve güneybatıda Fırat Irmağı, güneydoğuda Yukarı Mezopotamya ile Yukarı Dicle Havza'sının sınırladığı alan içerisinde yer aldığı düşünölmektedir (Klengel, 1968: 63).

Kabaca bugünkü Elazığ ilinin bulunduğu alanda yer alan İŖuwa krallığı ile ilgili bilgilerimizin büyük bir kısmı yazılı kaynaklardan oluşurken 1968 yılında başlatılan Keban Projesi kurtarma kazıları bölgenin kültürel süreçlerinin anlaşılabilmesi noktasında önemli katkılar sunmuştur.

İŖuwa nüfusunun Hurriler'den oluşuyor olması İŖuwa'yı müttefiklik bağlamında Mitanni'ye yaklaştırmaktadır (Yiğit, 1995: 95). Ancak dönem içinde gelişin olaylara ve güç dengelerine de bağlı olarak İŖuwa varlığını sürdürebilmek için Hititler ile iliŖki kurarak ikili bir politika izlemek zorunda kalmıştır (Bryce, 1986-1987: 95).

II/III. Tuthaliya iktidarı sırasında Hitit Ülkesi'nin maruz kaldığı işgal hareketi içinde İŖuwa'nın da adına rastlanmaktadır. III. HattuŖili dönemine tarihlenen metin geriye dönük bir anlatım içermesi bağlamında oldukça önemlidir (Goetze, 1940: 22). Metnin aktardığına göre II/III. Tuthaliya döneminde İŖuwa Krallığı Hitit Ülkesi'ne saldırarak Tegarama'yı yağmalamıştır. (Bryce, 2005: 146).

I. Ŗuppiluliuma Döneminde Hitit Krallığının dış politikasının ağırlık noktası K. Suriye topraklarına hakim olmak olarak belirlenmiş ve askeri seferlerini bu politikaya göre düzenlenmiştir. Kizzuwatna dışında İŖuwa'nın da Kuzey Suriye'ye ulaşım sağlayan güzergahlar üzerinde yer aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda Kuzey Suriye üzerindeki egemenliğin elde tutulabilmesi için İŖuwa'nın da kontrol altında tutulması gerekmektedir. İŖuwa, konum itibariyle Hurri-Mitanni Krallığı'na komşu olup her iki krallık arasında yakın iliŖkiler olduğu anlaşılmaktadır bu durum Hititler'in doğu sınırı üzerinde istikrarsız bir ortam yaratmaktadır. Nitekim İŖuwa'nın, Hurri-Mitanni'nin kışkırtması ile zaman zaman Hititler'e karşı saldırgan bir tutum sergilediği bilinmektedir. Ayrıca İŖuwa Hitit otoritesinden kaçan toplulukları himaye altına alarak bölgedeki Hitit karşıtı eylemlere destek sunmaktadır. Bu durum bölgedeki Hitit varlığını üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktaydı.. Sınırların Hurri-Mitanni desteği ile aşındırılmasını ve İŖuwa'nın Hurri-Mitanni krallığına bağlı bir tampon bölge haline gelmesini önlemek için I. Ŗuppiluliuma İŖuwa üzerine seferler düzenlemiş ve bu seferler sonucunda İŖuwa'yı Hitit Krallığı'na bağlı vasal bir krallık haline getirilmiştir (Yiğit, 1995: 245).

Hitit ile Mitanni sınırları arasında yer alan İŖuwa krallığının Hitit kontrolü altında tutulması Hitit sınır güvenliğinin sağlanabilmesi açısından son derece önemlidir. Hurri-Mitanni'nin doğu sınırlarından başlayarak merkeze doğru ilerlemesini engellemek için İŖuwa, Hurri-Mitanni krallığına karşı bir tampon bölge olarak kullanılmıştır (Bryce, 1986-1987: 94). Mitanni krallığının I. Ŗuppiluliuma dönemi ile beraber tehlike oluşturamayacak bir yapıya kavuştuğu bilinirken bu durumun Hititlerin doğu sınırını açısından daha istikrarlı bir ortam yarattığını söylemek oldukça güçtür. Nitekim Hurri-Mitanni'nin gerilemesi ile beraber güç kazanan Assur Krallığı Hititler'i tehdit etmeye başlayacaktır. Gelişin tehdit karşısında İŖuwa bu sefer Assur'a karşı bir tampon bölge vazifesi görmüştür (Klengel, 1968: 70).

2. 5. Hurri-Mitanni Tamponu

Hititler'in K. Suriye egemenliği konusunda sık sık çatışmak zorunda kaldığı Hurri-Mitanni Krallığı, egemenlik altında alınmasından sonra Hititler tarafından tampon bölge olarak kullanılmıştır. Hurriler bölge egemenliği konusunda Hititlerin rakibi olmasının ötesinde Hitit kültürünü etkileyen önemli bir topluluktur.

Hitit kültür tarihi içinde önemli bir yer tutan Hurriler'e dair sahip olduğumuz bilgilerin çoğu Hitit, Assur, Mısır ve Alalah yazılı kaynaklarına dayanmaktadır. Hurri tarihi için tutarlı ve kronolojik bir tarihlendirme yapılamazken, Hurrice'nin tam anlamı ile çözülememiş olması, Mitanni krallarına

ait eksiksiz bir kral listesinin bulunamamış olması, Hurriler'in başkenti olan Waşşukanni'nin henüz keşfedilememesi ile beraber Hurriler ile özdeşleştirilen çanak çömlek grupları vb malzemenin tam olarak netleştirilmemiş olması Hurri tarihi konusundaki sorunların başlıca nedenlerini oluşturmaktadır (Ünal, 1997: 14).

M.Ö. II. Bin yıl ortasından önce Hurri tarihi içinde büyük boşluklar yer almaktadır. Hurri Anavatanının neresi olduğu hala tam anlamı ile netleştirilmese de araştırmacıların büyük bir bölümü Hurriler'in Kafkas kökenli olduğu konusunda hemfikirdirler. Hurriler'in Anadolu ve Mezopotamya'ya hangi yönlerden göç ettikleri konusu ise araştırmacılar tarafından netleştirilememiş bir diğer sorun iken yazılı belgelerdeki şahıs isimlerinden yola çıkarak Akkad kralı Sargon öncesi devirde Hurriler'in Dicle Nehri'nin doğusunda buldukları ileri sürülmektedir (Ünal, 2002: 86-90).

Hurriler M.Ö. 18.yy'da K. Suriye'de Güneydoğu Anadolu'da tek bir çatı altında bulunmayan bağımsız küçük şehir devletleri şeklinde örgütlenmişlerdir. M.Ö. II. binyıl ortası ile beraber Hint-Avrupa kökenli oldukları ileri sürülen Mitanniler dağınık olan Hurri kentlerini tek çatı altında toplayarak Hurri-Mitanni krallığını kurmuşlardır (Evans, J. M. 2009: 194). Hurri krallıklarının buldukları bölge jeopolitik açıdan çok önemlidir. Burası Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'nun ortasında kalmaktadır. Ticaret yollarının göbeğinde yer alan bu bölge, ticaret ile birlikte zenginleşmesinin dışında yeraltı zenginliği bağlamında da dönemin büyük devletlerinin dikkatini çekmiştir. Bölgesel rekabette etkili olmak isteyen süper güçler Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de hakimiyet kurarak kendilerine avantaj sağlamaya dönük gerçekleştirilen girişimler bölge içinde yaşanacak olan çatışmaların zeminini hazırlamıştır (Kınal, 1967: 195).

Hititler erken dönemlerinden itibaren K. Suriye üzerine gerçekleştirdikleri seferler ile beraber bölgede etkin güç konumunda olan ve Hurriler'in hamisi olarak ön plana çıkan Halep merkezli Yamhad Krallığını ortadan kaldırmıştır. Yamhad krallığının yıkılması ile birlikte bölgede meydana gelen iktidar boşluğu Hititler'in süreç içinde yaşadığı iktidar çatışmalarına bağlı olarak doldurulamamış ve bunun neticesinde Mitanni adında Hint-Avrupalı bir kavmin etrafında toplanan Hurriler M.Ö. II. binyılın II. yarısında tek çatı altında birleşmeyi başarmıştır (Kuhrt, 2009: 374).

Hurri-Mitanni'nin siyasi birliği sağlaması ile beraber K. Suriye'de baskın bir rol oynamaya başladığı anlaşılmaktadır. Alalah kralı İdrimi'nin (M.Ö. 15.yy) tahta geçmesine yardımcı olan Hurri-Mitanni Krallığı bölge krallıkları ile ittifak ilişkilerini geliştirerek onları kendisine vasal hale getirmiştir. Nitekim Alalah kralı İdrimi tahta geçtikten sonra Hitit Krallığı'nın güneydoğusunda yer alan sınır kentlerinden birkaç tanesini işgal ettiğinden bahsetmektedir (Bryce, 2005: 117). Ayrıca Hurri-Mitanni, himayesi altına giren Kizzuwatna'nın da M.Ö. 1480 yılında Mısır ile K. Suriye krallıkları arasında gerçekleşen Megiddo savaşında Hurri-Mitanni saflarında savaşa katıldığı bilinmektedir (Ünal, 2002: 132). Hurri-Mitanni'nin genişleyen otoritesi Hitit Krallığı'nı ciddi oranda tehdit etmekteydi. Bu çerçevede ilk olarak Hititler Hurri-Mitanni etkisinde kalan krallıkları kendi safına çekmiş ve Hurri-Mitanni'yi belli ölçüde yalnızlaştırıp zayıflatıktan sonra M.Ö. 1350-1320 arasında iktidarda olan I. Şuppiluliuma önderliğinde gerçekleştirilen 2 sefer sonucunda Hurri-Mitanni krallığı yenilgiye uğratılmıştır (Wilhelm, 1989: 36).

I. Şuppiluliuma'nın Hurri-Mitanni'nin siyasi hayatına son vermeyip krallığı ayakta tutmaya çalışması doğuda güçlenmeye başlayan Assur tehlikesi ile ilgilidir. Hititler, Hurri-Mitanni'nin konumu itibarıyla Assur karşısında Hitit sınır güvenliğini koruyacak bir tampon bölge olarak ayakta kalmasına destek olmuştur (Dinçol, 1982: 39). Hitit Krallığının Mitanni üzerindeki denetimi çok da uzun sürmemiş aradan geçen kısa süre zarfı içinde Mitanni bağımsızlığını ilan etmeyi başarmıştır. Bundan sonra Assur ile yoğun bir mücadele dönemi içine giren Mitanni, Assur kralı I. Adad –Nirari (M.Ö. 1305-1274) I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1244) dönemlerinde çekirdek bölgelerini Assur hakimiyetine kaptırarak Assur'un vasalı konumuna düşmüştür (Mieroop, 2006: 182).

KAYNAKÇA

- Alp, S. (1991). Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alp, S. (2002). Hitit Çağı'nda Anadolu. Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Beal, R. H. (1986) . "The History of Kizzuwatna and The Date of The Sunassura Treaty". *Orientalia*, 55 (4), 424-445.
- Beal, R. H. (1992). *The Organisation of the Hittite Military*, Carl Winter, Heidelberg.
- Beckman, G.(1999). *Hittite Diplomatic Texts*, Scholars Press, Atlanta.
- Bryce, T. (1974). "Some Geographical and Political Aspects of Mursulis' Arzawan Campaign". *Anatolian Studies*, 26, 103-116.
- Bryce, T. (1986-1987). "The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy". *Tel-Aviv*, 13-14, 85-102.
- Bryce, T. (2003). "History". (Ed. Herold Craig. Melchert.), *The Luwians*, ss. 27-124, Brill, Leiden. 89.
- Bryce, T. (2005) *The Kingdom of Hittites*, Oxford University Press, New York.
- Dinçol, A. (1982). "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*. (1). 17-120, İstanbul.
- Evans, J.M. (2009). "The Mitanni State" Joan Aruz, Kim Benzel & Jean, M. Evans, (Editors). *Beyond Babylon, Art, Trade and Diplomacy in The Second Millenium B.C.* ss. 194-196, Yale University Press, London.
- Garstang, J. (1944). "The Hulaia River Land and Dadaşsaş. A Curcial Problem in Hittite Geography". *Journal of Near Eastern Studies*, 3 (1), 14-37.
- Goetze, A. (1940). *Kizzuwatna and The Problem of Hittite Geography*, Yale University Press, London.
- Gurney, O. R. (1973). "Anatolia c. 1600-1380 B.C". (Ed. I. E. S. Edwards, C. J Gadd, N. G. L. Hammond, E. Solberger.). *Cambridge Ancient History, History of The Middle East and The Aegean Region c. 1800-1380 B.C.* 2 (1), ss. 659-685, Cambridge University Press, Cambridge.
- Houwing Ten Cate, P. H. J. (1966). "A New Fragment of The "Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II". *Journal of Near Eastern Studies*, 25 (1), 27-31.
- Jasınk, A. M. (1991). "Hittite and Assyrian Routes to Cilicia". *Anatolia Antiqua*, 1, 253-259.
- Karağuz, G. (2005). *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitap Evi, Konya.
- Kınal, F. (1967). "Yamhad Krallığı". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (8/9), 195-211.
- Klengel, H. (1968). "Die Hethiter und Isuwa". *Oriens Antiquus*, 7, 63-76.
- Kryszewski, A. (2012). "Towards a Reconstruction of Hittite Geography The Case of Şallapa", *Palamedes, a Journal of Ancient History*, 7, 5-24.
- Kuhrt, A. (2009). *Eski Çağ'da Yakınoğu I. M. Ö. 3000-330*. (çev.: Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Lorenz, J. & Schrakamp, I. (2011). *Hittite Military and Warfare.*, (Ed. Hermann Genz, Dirk Paul Mielke), *Insights into Hittite History and Archaeology*, ss. 125-152, Peeters Publishers, Paris.

- Macqueen, J. G. (2009). Hititler ve Hitit Çağı'nda Anadolu (çev.:Esra Davutoğlu), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Matessi, A. & Tomassini Pieri, B. M. (2017). "South-Central: Archaeology" (Ed. Mark Weeden & Lee Z. Ullmann), Hittite Landscape and Geography, ss. 89-105, Leiden, Brill.
- Mieroop, M. D. (2006). Antik Yakınoğu'nun tarihi İ.Ö 3000-323 (çev.: Sinem Gül), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Murat, L. (2008). "Hitit Tarihi Coğrafyasında Hakmiş ve İştahara Ülkeleri'nin Konumu". Tarih Araştırmaları Dergisi, 44, 181-204.
- Müller-Karpe, A. (2017). "The East: Archaeology, The Upper Land, Azzi Hayaşa, İšuwa". (Ed. Mark Weeden & Lee Z. Ullmann), Hittite Landscape and Geography, ss. 58-54, Leiden, Brill.
- Schuller, E. Von. (1965), Die Kaskaer, Beitrag Zur Ethnographie des Alten Kleinasien, Walter de Gruyter, Berlin.
- Singer, I. (1983). "Western Anatolia in The Thirteenth Century B.C According To The Hittite Sources". Anatolian Studies, 33, 205-217.
- Sir Gavaz, Ö. (2008). "Hitit İmparatorluk Devri krallarından I. Şuppiluliuma döneminde Anadolu". Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (1), 21-39.
- Ünal, A. (1997). "Hurriler, Hurri Tarihi, Kültürü ve Arkeolojisi ile İlgili Yeni Buluntular ve Yeni Gelişmeler" 1996 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 11-29.
- Ünal, A. (2002). Hititler Devrinde Anadolu I, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ünal, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu II, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ünal, A. (2006). "Eski Çağlar'da Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 15 (3), 15-44.
- Van Den Hout, T. P. J. (2013). "Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi. (Ed. Meltem Doğan Alparslan & Metin Alparslan), Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu. ss. 22-44, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Wilhelm, G. (1989). The Hurrians, Aris & Phillips Ltd Warminster.
- Wilson, J. A. (1969). Egyptian Historical Texts. (Ed. J.B. Pitchard), Ancient Near Eastern Texts Relating To The Old Testament, ss. 227-264, Princeton University Press, Princeton.
- Yiğit, T. (1995). "Tarih Öncesi ve Hitit Dönemi'nde İšuwa Bölgesi". Tarih Araştırmaları Dergisi, 28 (1), 233-251.